

آمیزه‌های از ارزش زیبایی و فن آوری

(ش) کاربرد نقوش اسلامی در طراحی پوشاک مریم شریفی اوردکلو

و خاستگاه قومی این ملت‌ها برخاسته‌اند. شاید تلاش اندیشمندان برای رمزگشایی این پیام‌های نمادین بوده که اصطلاح نوین «زبان پوشاک» را در میان پژوهشگران این رشته رایج ساخته است.

در این پژوهش، ضمن استفاده از مطالب علمی مرتبط با پوشاک و تکمیل آن، به درج گزارشی از کار عملی انجام شده حول موضوع «لزوم حجاب و عفاف» - همان‌طور که در قرآن نیز به آن اشاره گردیده است - پرداخته‌ایم.

کلیدواژه‌ها: کاربرد، نقوش اسلامی، پوشاک، طراحی، شال

مقدمه

تجلیات پوشش در میان زنان ایرانی چنان چشم‌گیر است که برخی از اندیشمندان و تمدن‌نگاران، ایران را منبع اصلی ترویج حجاب معرفی کرده‌اند (ویل دورانت). انسان در آغاز برای پوشاندن بدن خود از چیزهای طبیعی استفاده می‌کرد. نخستین بار حضرت آدم و حضرت حوا برای پوشاندن برهنگی بدنشان از برگ درختان استفاده کردند. شکارچیان عصر یخ در ۲۵ هزار سال پیش، با به هم دوختن پوست جانوران خود را هم می‌پوشاندند و هم گرم می‌کردند.

شهید مطهری می‌گوید: قبل از اسلام، در میان بعضی ملل حجاب وجود داشته است. در ایران باستان و در میان قوم یهود و احتمالاً در هند حجاب وجود داشته و از آنچه در قانون اسلام آمده

چکیده

پوشاک از نیازهای اولیه و اساسی بشر است. درست مثل خوراک، مسکن، امنیت و امثال آن‌ها. موضوع پوشاک و سیر تحول آن در نظام اجتماعی ایران را می‌توان از جنبه‌های مختلفی بررسی کرد، از جمله:

۱. توصیف شکل و ظاهر لباس‌ها در دوره‌های مختلف تاریخ و پیدایش یا بر افتادن سبکی خاص از پوشاک در میان اقوام و حکومت‌های گوناگون ایرانی؛

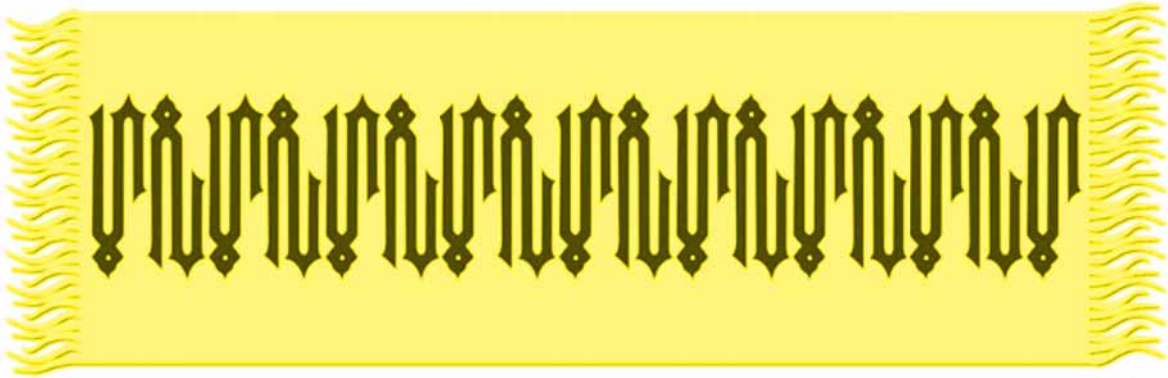
۲. تأثیر محیط در شکل‌دهی به ظاهر و جنس پوشاک، از قبیل محیط‌های کوهستانی یا جلگه‌ای، آب و هوای سرد و خشک یا گرم و مرطوب؛

۳. نقش طبقات اجتماعی و بالطبع مشاغل و وظایف وابسته به آن‌ها در شکل‌دهی به پوشاک؛

۴. نقش مراسم سنتی و فرهنگی، جشن‌ها و سوگواری‌ها در انتخاب نوع و شکل و حتی رنگ پوشاک؛

۵. نقش داد و ستدهای بین‌المللی، خاصه در پی جنگ و ستیزها در اقتباس از سبک‌های بیگانه پوشاک یا صدور اسلوب بومی پوشاک به دیگران.

۶. آنچه امروزه در بین اندیشمندان مردم‌شناسی و جامعه‌شناسی از اهمیت شایان برخوردار است، توجه به «پیام‌ها» و «راز و رمز»‌های موجود در انواع پوشاک در ادوار مختلف و در میان ملل گوناگون است. این «پیام‌ها» خود از باورها، آداب و سنن

نمونه‌ای از کار عملی انجام شده (شال سرو)

پوشش مناسب نبوده است و یا به صورت برهنه در اجتماع ظاهر می‌شدند، یاد می‌کنند.

دانشمندان، تاریخ حجاب و پوشش زنان را به دوران ما قبل تاریخ و عصر حجر نسبت می‌دهند. کتاب «زن در آیینۀ تاریخ»، پس از طرح مفصل علل و عوامل تاریخی حجاب، می‌نویسد: با توجه به علل ذکر شده و بررسی آثار و نقوش به دست آمده، پیدایش حجاب به دوران پیش از مذاهب مربوط می‌شود و به این دلایل، عقیده عده‌ای که می‌گویند «مذهب» موجد حجاب است، صحت ندارد. ولی باید پذیرفت که مذهب در دگرگونی و تکمیل آن بسیار مؤثر بوده است.

براساس مجسمه‌های بر جای مانده، کتیبه‌ها و نقش برجسته‌های تاریخی چنین استنتاج کرده‌اند که عامل اصلی اختیار پوشاک حیا بوده است، نه گرما و سرما. اگر تنها سرما و گرما انگیزه «پوشش» بود، این تفاوت‌ها (تفاوت پوشش زنان و مردان) پدید نمی‌آمد و پوشش زن و مرد یک‌سان بود.

از وجود حجاب در میان دیگر امت‌ها و از رعایت آن به گونه‌ای نزدیک به آنچه اسلام آورده است، می‌توان نتیجه گرفت که این سنت دینی در فطرت و ساختار وجودی انسان ریشه دارد.

پوشش در ایران باستان

ایران باستان را از لحاظ وجود منابع مستند و آثار و بقایای موقوف، به چهار دوره تقسیم کرده‌اند: دوره کهن و ایلامی، دوره مادها و پارس‌ها (هخامنشیان)، دوره پارت‌ها (اشکانیان) و دوره ساسانیان. به جهت محدودیت‌های عمده در ارائه مدارک قابل استناد، غالب محققان و مردم‌شناسان بر آثار و شواهد باستانی کمتر تکیه کرده‌اند و متأسفانه، تقریباً به پوشاک شاهان، نظامیان و برخی وابستگان آن‌ها محدود بوده است. در این میان نقش حجاری‌های باستانی، کنده‌کاری‌ها و نقوش کنده شده بر روی ظروف، سفالینه‌ها، مهرها و مسکوکات ادوار گوناگون، در کنار بقایای بر جای مانده از مقابر و منسوجات کهن، حایز اهمیت بسیار است.

پوشش در ایران اسلامی

تلفیق هنر کهن را با باورهای جدید اسلامی می‌توان در منسوجات سده‌های نخستین تسلط اسلام، در آثار به جای مانده مشاهده کرد. شیوه‌های پوشاک ایرانیان در این دوران از سلطه خلفای اموی

سخت‌تر بوده است. اما در جاهلیت عرب حجاب وجود نداشته و آن به وسیله اسلام در عرب پیدا شده است.

شهید مطهری می‌گوید: قبل از اسلام، در میان بعضی ملل حجاب وجود داشته است. در ایران باستان و در میان قوم یهود و احتمالاً در هند حجاب وجود داشته و از آنچه در قانون اسلام آمده سخت‌تر بوده است. اما در جاهلیت عرب حجاب وجود نداشته است

فرهنگ حجاب و پوشاندن برهنگی بدن، فرهنگی است که از زمان‌های باستان تاکنون ادامه یافته و هر گاه ما به پیشینه تاریخی و فرهنگی خود عمیقاً مراجعه کنیم درمی‌یابیم که فرهنگ درست پوشاندن تن و بدن، متناسب با اوضاع و احوال سیاسی و اجتماعی، مسئله‌ای است که نیاکان ما به آن می‌اندیشیده‌اند و در باور آن‌ها تخطی از این فرهنگ گناهی بزرگ محسوب می‌شده است.

ایرانیان نخستین کسانی بودند که کت آستین‌دار و نوعی شلوار ابتدایی برای سوار کاری طراحی کردند. زنان ایرانی پیش از اسلام حجاب داشتند، ولی حدود حجاب اسلامی پس از اسلام رایج شد. زنان مسلمان عرب از پوششی به نام (جلباب) استفاده می‌کردند که شبیه روسری بلندی بود که تا کمر را می‌پوشاند، اما ایرانیان چادر را ترجیح دادند که سنت دیرین آنان بود. زنان در ایران باستان برای خارج از منزل، لباس گشاد می‌پوشیدند یا چادر بر سر می‌کردند. از دوره‌های پیش از اسلام داشتن پوشش روی سر، به صورت عمامه، دستار، کلاه و تاج در بین مردان و به صورت روسری، چارقد، چادر، مقنعه و لچک در بین زنان متداول بود. البته در هر دوره، شکل و نوع این پوشش‌ها تغییر می‌کرد.

تاریخچه پوشش و عفاف

بنابر گواهی متون تاریخی، در اکثر قریب به اتفاق ملت‌ها و آیین‌های جهان، حجاب در بین زنان معمول بوده است. حجاب در طول تاریخ، فراز و نشیب‌های فراوان داشته و گاهی با اعمال سلیقه حاکمان، تشدید یا تخفیف یافته ولی هیچ‌گاه به‌طور کامل از بین نرفته است. مورخان به ندرت از اقوام بدوی، که زنانشان دارای

نمونه‌ای از کار عملی انجام شده (شال شقایق)

۴. محافظ بدن از صدمات جنگ و بلاها و سختی‌ها و خطرات: «تقیکم بأسکم» (نحل / ۸۱). این پوشش شامل زره و لباس‌های محافظ امروزی در برابر خطرات شیمیایی و هسته‌ای نیز می‌شود. از همان ابتدای خلقت، در داستان حضرت آدم (ع)، پوشش و تمایل بشر به پوشاندن عورت خود، از سوی قرآن کریم مورد اشاره قرار گرفته و از آنجا که این بیان در قرآن کریم تکرار شده است، ذهن آدمی را به اهمیت خاص آن متوجه می‌سازد. درسی را که خداوند از ماجرای حضرت آدم بیان می‌کند در دو آیه ۲۶ و ۲۷ سوره اعراف آمده است، که همان لباس تقواست. مسلماً بهترین زینت معنوی انسان تقواست. تقواست که سبب پیشرفت معنوی انسان می‌شود. او را از گناه و سختی عذاب محافظت می‌کند و عیوب و نقایص وی را با پوشش و حسن تقوا می‌پوشاند. اسلام نظام عفاف و پاکدامنی را در مجموعه‌ای از قوانین پایه‌ریزی می‌کند، به طوری که توجه به یک حکم و نادیده گرفتن سایر احکام آن اهداف مقدس عفاف و پاکدامنی را در جامعه عقیم و ناکارآمد می‌سازد.

حجاب از نگاه علم

تحقیقات روان‌شناختی نشان داده است که پوشیدگی زنان ریشه روانی دارد و رعایتش برای رشد و بلوغ روانی یک ضرورت است. کسانی که وجود تفاوت در پوشش مردان و زنان را نشانی از برتری جویی یا دلیل نابرابری حقوق زن و مرد و یا نشانه‌ای از اسارت زنان می‌دانند از این حقیقت غفلت کرده‌اند که ضرورت بلوغ روانی مردان و زنان در مرحله‌ای از یکدیگر متمایز می‌شود و بر خلاف تبلیغات عوامانه، «پوشش» مناسب برای زنان به تفاوت مراحل رشد روانی آنان باز می‌گردد، که ریشه در فطرت انسانی دارد.

این مراحل عبارت‌اند از:

۱. مرحله گیرندگی غیر فعال؛
۲. مرحله گیرندگی فعالی یا رشد احساس‌های بچگانه؛
۳. مرحله رشد عضلانی؛
۴. مرحله تحرک و آغاز تشخیص هویت یا دوران تناسلی؛
۵. کمال هویت زنان یا مردان.

خلاقیت و انتقال پیام در طراحی پوشاک

و عباسی تا پایان سلطنت قاجار دیده می‌شود، که در بردارنده ادوار گوناگون سیاسی و منطقه‌ای در ایران و سیر تحولات محسوس تا دوران معاصر است.

پوشش در دوران معاصر

در این دوره، پوشاک رسمی از لباس بومی و سنتی بیش از پیش فاصله می‌گیرد. فاصله گرفتن این دو از هم، چه در کاربرد و چه در برداشت‌های فرهنگی و سیاسی حاصل از آن، حاکی از نقش ویژه و پر اهمیت «پوشاک» در روند تکامل تاریخی اقوام و ملل است.

پوشش این دوران به سه نوع پوشاک دوره پهلوی، جمهوری اسلامی و اقوام ایرانی تقسیم می‌شود.

پوشاک گروه‌های مذهبی

در این‌جا با بررسی اجمالی البسه سه گروه عمده و کهن دینی در ایران زمین، یعنی زرتشتیان، یهودیان و ارمنیان درمی‌یابیم که در بیشتر ادوار تاریخی، هیچ تفاوتی در شکل لباس یا نحوه پوشیدن و اسلوب البسه بین ایرانیان زرتشتی و ایرانیان یهودی و ایرانیان ارمنی و هم‌چنین بین سایر افراد جامعه وجود نداشته است. مگر در برخی ادوار حساس و بحرانی که نشئت گرفته از تعصب حکومت یا حاکمی خاص طی برهه‌ای از زمان و عمدتاً به دلیل اختلافات مذهبی بوده است.

تحقیقات روان‌شناسی نشان داده است که پوشیدگی زنان ریشه روانی دارد و رعایتش برای رشد و بلوغ روانی یک ضرورت است

پوشش و عفاف در اسلام

- مروری گذرا بر مسئله «لباس و پوشش» در قرآن
قرآن کریم برای لباس و پوشش، اهداف ذیل را بیان می‌نماید:
۱. پوشاننده عورت و زشتی‌ها: «یواری سواتکم» (اعراف/۲۶)؛
 ۲. زینت و زیبایی و وسیله حسن حال و پیشرفت: «ریشاً و لباس التقوی» (اعراف/۲۶)؛
 ۳. حفظ و نگهداری از گرما و سرما: «تقیکم الحر» (نحل / ۸۱)؛

نمونه‌ای از کار عملی انجام شده (شال ارغوان)

حجاب و عفاف ستون‌های سبک زندگی قرآنی است. در فرهنگ اسلامی گرایش به زیبایی و زیبایی دوستی از مهم‌ترین اموری است که بارها بر آن تأکید شده و نو بودن و متناسب با شرایط عرفی جامعه رفتار کردن از جمله اصولی محسوب می‌شود که در فرهنگ اسلامی پذیرفته شده است. ما، ضمن اینکه هنر را در چارچوب علم می‌آموزیم، لازم است نه تنها برای اجرای هنرهای خوب و موفق تلاش کنیم، بلکه باید بیندیشیم که چگونه می‌توان هنر را به کار برد تا بیانگر نماد اصیل ایرانی باشد و علاوه بر استفاده ایرانیان از آن به نشانه هویت ملی، به بازار جهانی نیز ارائه گردد و تحت تأثیر مدهای غرب قرار نگیرد.

منابع

۱. پوربهن، فریدون، پوشاک در ایران باستان، مترجم: ضیاء سیکارودی، هاجر، تهران، مؤسسه انتشارات امیرکبیر، ۱۳۸۶.
۲. حمزه، عباس، حجاب در ادیان الهی، انتشارات آگه، ۱۳۸۵ (چاپ سوم).
۳. خالقی، عاطفه، پیدا و پنهان: مد از نگاهی دیگر، نشریه پنجره، ۱۳۸۸.
۴. روستا، احمد، خلاقیت و نوآوری در تبلیغات، نشریه تبلیغات، ۱۳۸۷.
۵. شهرزادی، موبد رستم، دین و دانش، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۹ (چاپ اول).
۶. غیبی، مرآسا، هشت هزار سال تاریخ پوشاک اقوام ایرانی، تهران، انتشارات هیومنند، ۱۳۸۷ (چاپ دوم).
۷. پوشش جمعی از پژوهشگران، حیرم ریحانه: کتابچه پوشش و عفاف، مرکز هماهنگی توسعه و ترویج فعالیت‌های قرآنی کشور، ۱۳۸۶ (چاپ اول).
۸. متین، بیمان، پوشاک ایرانیان: از ایران چه می‌دانم؟، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، ۱۳۸۳.
۹. محمدی آشتیانی، علی، حجاب و ادیان الهی، انتشارات اردشیر، ۱۳۷۸ (چاپ اول).
۱۰. محمدی‌فر، محمدرضا، فرهنگ تبلیغات، تهران، انتشارات سیت، ۱۳۸۴ (چاپ اول).
۱۱. مونس سرخه، مریم، پوشاک: نمادشناسی، نشریه ایرانا، ۱۳۸۸.
۱۲. مهذب، احمد، زن و آزادی، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۸۲ (چاپ دوم).
۱۳. ویل گالس، روت تونر، تاریخ لباس، مترجم: بزرگمهر، شیرین، تهران، انتشارات توس، ۱۳۷۲ (چاپ دوم).
۱۴. ویلیام جیمز، دورانت، تاریخ تمدن، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۸ (چاپ سوم).

خلاقیت یکی از مشخصات مهم آگهی در تبلیغات تجاری است که در جلب توجه مخاطب بسیار تأثیر دارد. با توجه به اینکه مخاطبان ما در زندگی امروز درگیر اشتغالات فکری گوناگون و گرفتاری‌های مختلفی هستند، یک تبلیغ خلاق می‌تواند ما را در جلب توجه مخاطب یاری دهد.

با توجه به بحث فرهنگ در جوامع می‌توان به تنوع و غنای گفتارها و اندیشه‌های مردمی و محلی نیز توجه داشت. لباس نه تنها تحت تأثیر فرهنگ قرار دارد بلکه معرف شخصیت تک‌تک افراد نیز هست. لباس هر انسان پرچم کشور وجودی اوست که با آن فرهنگ خود را اعلام می‌کند. هر انسان مادام که به یک سلسله ارزش‌ها و بینش‌ها معتقد باشد لباس متناسب با آن ارزش‌ها را از تن به در نخواهد کرد. لباس انسان نشانی از ظاهر اوست، جلوه بیرونی شخصیت او به شمار می‌رود و پرده‌ای از درون او را می‌نمایاند.

پوشش و عفاف امری فطری است و توجیه عقلی و منطقی دارد و از مصرحات و مسلمات دین مبین اسلام است

نتیجه‌گیری

مطالعه و تحقیق درباره پوشش تن آدمیان از آغاز تا امروز مستلزم بررسی چگونگی متحول شدن بشر و محیط زیست او و اوضاع اجتماعی و فرهنگی وی و به‌طور کلی متمدن شدن اوست و این خود مطالعه تاریخ و پیش از تاریخ را می‌طلبد که به آن اشاره کردیم.

از ویژگی‌های مطالعات پوشاک، ضرورت نگرش چند بعدی به آن از زوایای علوم گوناگون است؛ علمی چون جامعه‌شناسی، انسان‌شناسی، زیبایی‌شناسی، تاریخ، تاریخ هنر، باستان‌شناسی... و حتی زبان‌شناسی و نشانه‌شناسی. شاید همین گستردگی و گوناگونی علوم در کنار معضل بزرگ کمبود منابع، به‌ویژه در تحقیقات تاریخی، علت اصلی کمبود مطالعات علمی در خصوص پوشاک بوده است.

پوشش و عفاف امری فطری است و توجیه عقلی و منطقی دارد و از مصرحات و مسلمات دین مبین اسلام است. در واقع